

М-р Димитър Николоски¹

НЕКОИ АСПЕКТИ НА КВАНТИФИЦИРАЊЕТО НА НЕВРАБОТЕНОСТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Доколку се сака да се изврши рангирање на економските проблеми со коишто се соочува Република Македонија во моментот, тогаш лидерското место, во секој случај, ќе го завземе проблемот на невработеноста. Тоа што фрпаира во третманот на невработеноста во нашата земја е крајно игнорантскиот и непрофесионален пристап за нејзино надминување. Без занемарување на обидите на извесни научни кругови и владини тела, сепак, општа е констатацијата дека не постои општ изграден фронт за решавање на овој сериозен проблем, односно не постои единствена изградена политика на вработување. Научниот третман на проблемот на невработеноста би требало да опфати повеќе аспекти почнувајќи од идентификување на причините за високата невработеност, преку детерминирањето на карактеристиките на пазарот на трудот и структурата на невработените, па сè до утврдувањето на расположливите инструменти во борбата за намалување на невработеноста. Еден од аспектите во третирањето на невработеноста е нејзиното квантифицирање што претставува извор за голем број полемики во македонската научна јавност. Без систематски и научен пристап во расветлувањето на проблемот на квантифицирање на невработеноста, секои мерки би биле парцијални според својот опфат, и би имале ограничен домен на дејствување.

Карактеристично за пред-транзицискиот период беше тоа што не постоеше класичен пазар на труд, а според тоа не постоеше ниту концептот на отворена невработеност (Svejnag, 1999)². Класичните централно-пла-

нирани социјалистички економии настојуваа да го „отстранат“ проблемот на невработеноста преку прекумерно вработување во државниот сектор. Примарна цел на ваквото потиснување на невработеноста беше: прво, да се ублажат социјалните тензии што би се појавиле со неа; и второ, да се прикаже социјалистичкиот режим како супериорна форма на организирање на општеството.

Исклучок од останатиот социјалистички свет беше поранешна Југославија, каде што постоеја извесни форми на пазар на трудот и каде што формално концептот на отворена невработеност беше признат (Славески, 2001)³. Сепак, постојат извесни критики што ја истакнуваат ограничената форма на отворена невработеност во поранешна Југославија, поради политичкиот интервенционизам во пазарот на труд во земјата (Boeri, 1997)⁴. Со оглед на тоа што во рамките на Југославија постоеја значителни регионални разлики во економскиот развој, тоа своевидно се отсликуваше и на пазарот на труд. Додека извесни региони беа високоразвиени и се карактеризираа со ниска невработеност, други во континуитет страдаа од неразвиеност и висока невработеност. Република Македонија, како неразвиено подрачје во рамките на поранешна Југославија, се карактеризираше со релативно висока стапка на невработеност уште во пред-транзициониот период. Овој факт е од особена важност, со оглед на тоа дека повеќето транзициски земји влегоа во процесот на транзиција со виртуелно непостоечка невработеност.

Квантифицирањето на невработеноста претставува основен предуслов за понатамошно преземање мерки за нејзино намалување. Во Република Македонија постојат два основни извора за мерење на невработеноста: Анкетата за работна сила што

ја спроведува Државниот завод за статистика и податоците од Републичкиот завод за вработување, што претставуваат административен извор на податоци.

Анкетата за работната сила (АРС) ја спроведува Државниот завод за статистика еднаш годишно, почнувајќи од 1996 година. Целта на оваа анкета е да обезбеди податоци за обемот и структурата на работната сила во Република Македонија во согласност со меѓународните стандарди, што се пропишани од страна на Меѓународната организација на трудот (ILO)⁵. Примената на меѓународните стандарди е од особено значење, бидејќи овозможува споредливост на добиените податоци во меѓународни рамки. Основна единица за анкетирање во оваа анкета претставува домаќинството и сите негови членови. Големината на примерокот во анкетата изнесува 7200 домаќинства, што претставува околу 1,5 проценти од вкупниот број домаќинства во државата.

Од друга страна, Заводот за вработување врши евидентирање на невработените врз принципот на пријавување и обезбедува други услуги за невработените, коишто се пропишани со Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност⁶. Меѓу другото, Заводот за вработување дава услуги од размена на трудот на работодавците; дава совети на работодавците за законите и другите прописи и нивната примена; врши обука, преквалификација или доквалификација; врши советување на работодавците за вработување на невработените лица со поволни услови; дава услуги од размена на трудот на невработените и други лица што бараат работа; врши професионална ориентација на невработените и други лица кои бараат работа; како и посредување при вработување. Мерењето на обемот на невработеноста во Република Македони-

Табела 1

Година	Број на невработени според APC	Стапка на невработеност	Број на евидентирани невработени	Однос APC/евид.
1996	251489	31,9%	235135	1,07
1997	288213	36,0%	250507	1,15
1998	284064	34,5%	275232	1,03
1999	261452	32,4%	332812	0,79
2000	261711	32,2%	361323	0,72
2001	263196	30,5%	352126	0,75
2002	263483	31,9%	372184	0,71
2003	315900	36,7%	383896	0,82

ја е предмет на низа критики со оглед на фактот дека постои изразена неусогласеност помеѓу двата основни извора на податоци за невработеноста. Имено, бројот на невработени евидентирани во Републичкиот завод за вработување во последниве неколку години значително го надминува оценетиот број невработени според Анкетата за работна сила. Како показател на диспаратот помеѓу двата показателя на невработеноста се користи соодносот помеѓу бројот на невработени, оценети според APC, и бројот на евидентирани невработени во Заводот за вработување (LFS/R ratio)⁷. Движењето на показателите на невработеноста од 1996 до денес е прикажан во табела 1.

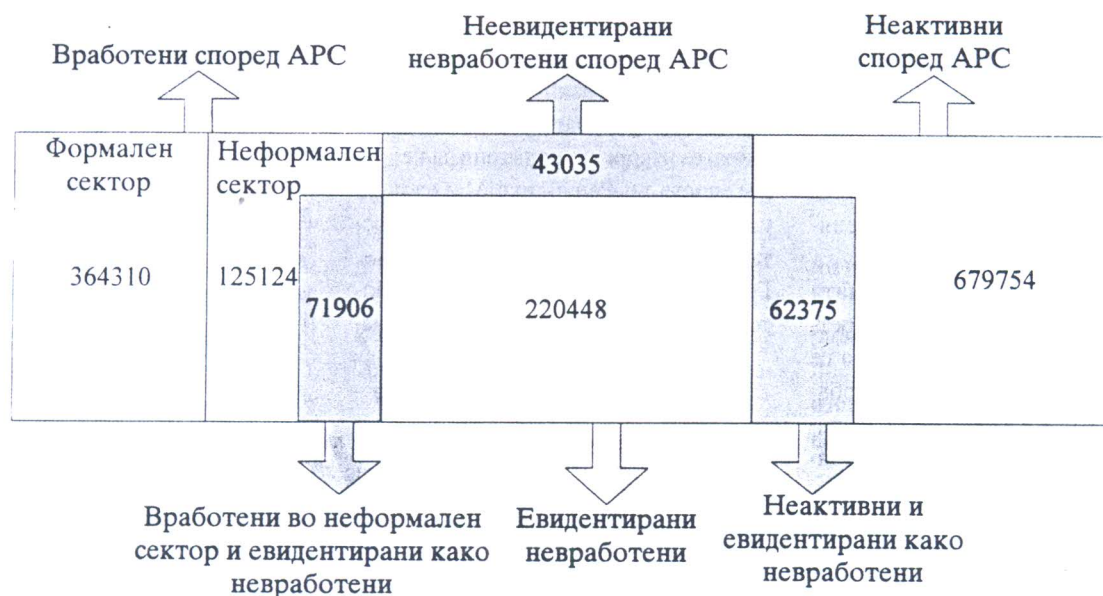
Причината за изразената дискрепанца од 1999 година наваму, произлегува од повеќе недостатоци како во евидентирањето на невработените, така и во политиката на третманот на невработените. Иако процентот на

евидентирани невработени, кои се покриени со соодветен надоместок од Републичкиот завод за вработување, е релативно низок (околу 11 проценти од вкупно евидентираниите), сепак, останатите бенефиции што ги имаат евидентираниите невработени како што се: покриено здравствено осигурување и право на социјална помош, создаваат значителен поттик за евидентирање и помеѓу оние кои се неактивни или, пак, се вработени во неформалниот сектор.

Македонија спаѓа во групата транзициски земји со највисок удел на неформалниот сектор во економијата. Така, учеството на македонската работна сила во неформалниот сектор е оценето дека достигнува околу 35% (Schneider, 2002;⁸ Николовска, 2000)⁹. Тоа посебно го отежнува истражувањето на карактеристиките на пазарот на труд, со оглед на тоа што обемот и структурата на неформалниот сектор не може точно да се утврди и е предмет на паушални проценки. Најмани-

фестна придружна појава на неформалниот сектор е појавата на подвработеност, каде што висококвалификуваните кадри се занимаваат со нископродуктивни економски активности или, пак, имаат несоодветни форми на вработување (Николоски, 2001)¹⁰. Како што ќе биде натаму истакнато, високиот процент на вработување во неформалниот сектор претставува еден од изворите на контроверзи во мерењето на невработеноста, односно постојат индикации дека вработувањето во неформалниот сектор, според оценката на Анкетата за работна сила, е потценето. Тоа значи дека обемот на евидентирани невработени во голема мера е предизвикан од мерките на социјалната политика и не може да ја даде вистинската слика за невработеноста во Република Македонија.

На непрецизноста на APC укажуваат и низа други сродни анкети што ги спроведува Државниот завод за статистика, како што е, на пример, Анке-

тата за потрошувачката на домаќинствата. Слични констатации се наведени и во повеќе извештаи на меѓународните организации, каков што е, на пример, извештајот за Република Македонија на Светската банка од септември 2003 година (World Bank, 2003)¹¹. Според овој извештај, АРС „страда“ од извесен степен на неточно прикажување од страна на анкетираниите и, доколку се земат предвид вработените во индивидуалните земјоделски стопанства и неплатените работници во семејните бизниси, тогаш стапката на невработеност драматично би се намалила за околу 10 процентни поени.

Со цел да се откријат причините за диспаратот помеѓу двата извора на податоци во оценувањето на невработеноста во Република Македонија може да послужи дијаграмот¹².

Од дијаграмот може да се заклучи дека разликите помеѓу двата показателя на невработеноста произлегуваат од незанемарливиот обем на следниве три категории лица: вработени во неформалниот сектор и евидентирани како невработени; неактивни и евидентирани како невработени; и неевидентирани невработени според АРС. Првите две категории лица не се третираат за невработени според АРС, но од друга страна тие се евидентирани како невработени во Заводот за вработување. Третата категорија лица се невработени според критериумите на АРС, но не се евидентирани како невработени во Заводот за вработување. Во случајот на Република Македонија може да се заклучи дека првите две категории според бројноста, во голема мера ја надминуваат третата категорија лица, па заради тоа бројот на евидентирани невработени е значително поголем од бројот на невработени-те оценет според АРС.

Врз основа на претходната елаборација, произлегува дека во третманот на невработеноста треба да се примени интегрален пристап. Борбата за надминување на високата невработеност треба да се води на два фронта: прво, на макроекономско ниво, преку подобрување на општиот макроекономски амбиент во државата; и второ, на ниво на пазарот на труд преку

адекватни реформи на институциите на пазарот на труд.

Интегралниот пристап во третирањето на невработеноста значи под еднаква примена на мерките на пасивната и активната политика на пазарот на труд. За разлика од мерките на пасивната политика коишто, пред сè, се засновани на социјалните трансфери во компензирањето на невработените, мерките на активната политика се насочени кон асистирање на невработените за нивно враќање на пазарот на трудот и полесно вработување (Martin, 2000)¹³. Изразено како процент од бруто домашниот производ, Република Македонија сè уште многу повеќе троши за спроведување на мерките на пасивната политика, во споредба со мерките на активната политика на пазарот на труд. Така, за мерките на пасивната политика на пазарот на труд во 2002 биле потрошени 1,86 проценти од бруто домашниот производ, додека на мерките на активната политика биле потрошени само 0,05 проценти. Споредено со просекот на земјите на OECD, кај кои горенаведените индикатори изнасуваат 1,43 и 0,23 проценти респективно, може да се заклучи дека постои простор за поголема застапеност на мерките на активната политика на пазарот на труд (Николоски и Печијарески, 2003)¹⁴. При примената на мерките на активната политика на пазарот на труд, тие треба внимателно да се насочуваат кон оние целни групи коишто најмногу се погодени од невработеноста и кај кои овие мерки можат да дадат најголем ефект.

Наместо заклучок, може да се каже дека неусогласеноста помеѓу различните извори на податоци за невработеноста во Република Македонија укажува на постоење видливи недостатоци во нејзиното квантифицирање. Големите број евидентирани невработени во Заводот за вработување ја ис-

такнува несоодветноста на социјалната политика во третманот на невработените. Тука, пред сè, треба да се истакне поттикот за евидентирање што го создава здравственото осигурување на невработените и користењето социјална помош, што би требало да биде решено на поадекватен начин. Од друга страна, заради енорниот неформален сектор во македонското стопанство, оценетата стапка на невработеност според Анкетата за работната сила се смета за прекумерна. Според тоа, неопходно е да бидат преземени соодветни подобрувања во спроведувањето на оваа анкета од страна на Државниот завод за статистика.

¹ Авторот е асистент на Економски факултет-Прилеп
² Svejnar, J. (1999) "Labour markets in the transitional Central and East European Economies", *Handbook of Labour Economics*, 3: 2809-2857;

³ Славески, Т. (2001) „Зошто македонските граѓани се чувствуваат несигурно“, Зборник „Македонија 1989-1999“, Институт Отворено општество, Скопје, стр.317-325;

⁴ Boeri, T. (1997) "Labour market reforms in transition economies", *Oxford Review of Economic Policy*, 13 (2): 126-140;

⁵ ILO – International Labour Organisation

⁶ „Службен весник на РМ“, бр. 37/97

⁷ LFS/R-Labour Force Survey/Registered

⁸ Schneider, F. (2002) "The size and development of the shadow economies of 22 transition and 21 OECD countries", *IZA Discussion Paper*, 514 (June);

⁹ Николовска, Н. (2000) „Големата илудизија-промени“, Новинарски колонии, Утрински весник, Култура, Скопје;

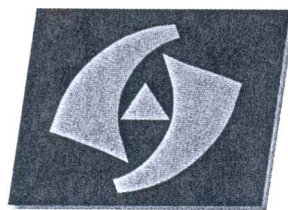
¹⁰ Николоски, Д. (2001) „Теоретско-методолошки претпоставки за истражување на феноменот на подвработеност во Македонија“, *Економија и Бизнис*, мај 2001;

¹¹ World Bank (2003): "FYR Macedonia Country Economic Memorandum - Tackling Unemployment", Report No.26681-MK;

¹² Извор: Анкета за работната сила, 2002 и Завод за вработување на Република Македонија

¹³ Martin, P. (2000) "What Works Among Active Labour Market Policies: Evidence from OECD Countries' Experiences", *OECD Economic Studies*, 30(1), pp.79-113;

¹⁴ Николоски, Д. и Печијарески, Љ. (2003) „Регионалните карактеристики на пазарите на труд во земјите во транзиција“, *Зборника на трудови од меѓународниот симпозиум „Регионалната соработка и економскиот развој“*, Економски факултет-Прилеп, стр.161-176;

ЕуроЛизинг

ДООЕЛ Скопје